

OESO-RICHTLIJNEN
VOOR MULTINATIONALE
ONDERNEMINGEN

NEDERLANDS NATIONAAL
CONTACTPUNT VOOR DE
OESO-RICHTLIJNEN

EINDVERKLARING

FNV, ITF, PSI, IndustriALL Global Union vs. Chevron et al.

Datum: 24 maart 2022

Melding bij het Nederlands Nationaal Contactpunt door FNV, ITF, PSI, IndustriALL Global Union van een vermeende schending van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen door Chevron Netherlands BV et al. (8 oktober 2018)

Zoals gesteld in de Procedurele Aanwijzingen bij de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen maakt het NCP, na afsluiting van een specifiek geval en na overleg met de betrokken partijen, de resultaten van de procedure openbaar.

Omdat één partij niet bereid was om deel te nemen aan de procedure doet het NCP de volgende verklaring uitgaan. In deze verklaring worden de aan de orde gestelde kwesties beschreven, de redenen waarom het NCP besloot dat de aan de orde gestelde kwesties nader moesten worden onderzocht en de procedures die het NCP heeft gevolgd om de partijen bij te staan. In deze verklaring wordt ook aangegeven welke aanbevelingen het NCP aan de ondernemingen heeft gedaan over de uitvoering van de richtlijnen en worden de redenen vermeld waarom geen overeenstemming kon worden bereikt.

Aangezien deze specifieke gevallen geen rechtszaken betreffen en NCP's geen gerechtelijke instanties zijn, kunnen NCP's niet rechtstreeks schadevergoeding toewijzen of de partijen dwingen deel te nemen aan een verzoenings- of bemiddelingsprocedure.

Inhoud

1. Samenvatting	3
2. Kernpunten van de melding en reactie van de onderneming	5
3. Initiële beoordeling door het NCP	6
4. De procedure van het NCP.....	6
5. Reacties van Partijen op het aanbod van goede diensten.....	9
6. Relevante bepalingen	10
7. Onderzoeken en conclusies	11
Bevindingen op algemeen niveau	11
Bevindingen op het niveau van het specifieke geval	12
Medewerking in de NCP-procedure	14
Algemeen	15
8. Aanbevelingen	16
9. Follow-up	16

1. Samenvatting

Op 8 oktober 2018 dienden de FNV, ITF, PSI en IndustriALL Global Union, ondersteund door Milieudefensie, een melding in bij het Nederlands Nationaal Contactpunt over een specifiek geval betreffende een vermeende schending van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (hierna: de Richtlijnen) door Chevron Netherlands BV en 13 andere gelieerde entiteiten, allemaal gevestigd in Nederland (hierna: Chevron et al.). De melding betreft de vermeende niet-naleving van de hoofdstukken Informatieverstrekking (paragrafen 1, 2 en 3) en Belastingen (paragrafen 1 en 2).

Het Nederlands NCP heeft deze melding gecoördineerd met de NCP's van de Verenigde Staten en Argentinië. Afgesproken werd dat de Amerikaanse en Argentijnse NCP's een ondersteunende rol op zich zou nemen en het Nederlands NCP een leidende rol.

Het Nederlands NCP concludeerde dat nader onderzoek van deze melding gerechtvaardigd was op basis van de volgende overwegingen:

- het Nederlands NCP is de juiste entiteit om de melding inzake de vermeende schending door de betrokken ondernemingen te behandelen;
- de melders hebben een legitiem belang ten aanzien van de kwesties die in de melding aan de orde komen;
- Chevron et al. zijn multinationale ondernemingen in de zin van de Richtlijnen;
- de kwesties die door de melders aan de orde worden gesteld zijn materieel en op het eerste gezicht voldoende gemotiveerd;
- er is een relatie tussen de activiteiten van Chevron et al. en de kwesties van dit specifieke geval;
- de behandeling van dit specifieke geval kan bijdragen aan de doelstellingen en effectiviteit van de Richtlijnen.

Het besluit dat nader onderzoek van de melding gerechtvaardigd was, was gebaseerd op een initiële beoordeling van de ingediende informatie en vormde geen conclusie inzake de vraag of Chevron et al. zich aan de Richtlijnen hebben gehouden noch inzake de juistheid van de beweringen van de melders. Op 22 juni 2021 heeft het Nederlands NCP de Initiële Beoordeling op de website gepubliceerd.

Naar aanleiding van de conclusie dat de melding verder onderzoek rechtvaardigt biedt het NCP op 12 mei 2020 aan de partijen zijn goede diensten aan om de door de melders aan de orde gestelde kwesties te behandelen en door middel van dialoog een oplossing te bereiken, in overeenstemming met de Procedure 'indienen van specifieke gevallen' bij het Nederlandse NCP. De goede diensten werden door de melders op 22 mei 2020 aanvaard. De onderneming heeft op 22 februari 2021 aan het NCP medegedeeld dat zij de goede diensten niet zou aanvaarden en zich wenste terug te trekken uit verdere deelname aan de procedure.

Vervolgens heeft het NCP een onafhankelijk nader onderzoek uitgevoerd. Het nader onderzoek heeft geleid tot deze eindverklaring.

Het NCP maakt de volgende evaluatie met betrekking tot de kwesties die in dit specifieke geval aan de orde zijn gesteld:

Met betrekking tot de paragrafen van het hoofdstuk Informatieverstrekking: Gezien het ontbreken van informatie waarvan op basis van het hoofdstuk Informatieverstrekking en de toelichting mag worden verwacht dat deze vrij en publiekelijk beschikbaar is, is de evaluatie van het NCP dat geen van de 14 entiteiten van Chevron et al. zich lijkt te houden aan de paragrafen 1-3 van het hoofdstuk Informatieverstrekking.

Met betrekking tot de eerste paragraaf van het hoofdstuk Belastingen: Gezien (het ontbreken van) de beschikbare informatie kan het NCP niet bevestigen dat Chevron et al. enige economische activiteiten in Nederland hebben. In plaats daarvan gaat het NCP ervan uit dat deze 14 entiteiten louter door trustmaatschappijen worden beheerd en dat hun enige functie derhalve is om als brievenbusmaatschappijen te fungeren met het oog op belastingplanning. Het NCP is van oordeel dat Chevron et al. er niet in zijn geslaagd om aan te tonen, hetzij door vrij en publiekelijk beschikbare informatie, hetzij door antwoorden te geven op de vragen van het NCP, dat de 14 entiteiten voldoen aan de geest van de wet.

Met betrekking tot de tweede paragraaf van het hoofdstuk Belastingen: In het document "Chevron's approach to tax" wordt uitgelegd hoe de risicobeheersystemen worden geïmplementeerd. Er wordt niet expliciet uitgelegd of dit beleid voor alle dochterondernemingen geldt en, zo ja, hoe het op het niveau van de dochterondernemingen wordt geïmplementeerd. Als gevolg van het gebrek aan informatie en medewerking van Chevron et al., kan het NCP niet vaststellen of Chevron et al. voldoen aan paragraaf 2 van het hoofdstuk Belastingen.

Daarnaast is het NCP, na de terugtrekking van de onderneming uit de procedure, van oordeel dat Chevron et al. met betrekking tot de kwesties die onder het hoofdstuk Informatieverstrekking aan de orde zijn gesteld, niet hebben gehandeld zoals van hen verwacht had mogen worden onder stap zes van het gepaste zorgvuldigheidproces, zoals uitgewerkt in de OESO Due Diligence Handreiking, te weten: *"Zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee wanneer dit van toepassing is"*, gebaseerd op Hoofdstuk II Algemene beginselen, paragraaf A.10, van de Richtlijnen.

Het NCP beveelt Chevron et al. aan dat:

- zij hun gedrag in overeenstemming brengen met de paragrafen 1-3 van het hoofdstuk Informatieverstrekking, d.w.z. dat zij hun transparantie vergroten over materiële bedrijfsinformatie en -beleid, inclusief economische activiteiten en gerelateerde belastingbetalingen per entiteit, per land;
- zij samenwerken met alle legitieme herstelmechanismen, met inbegrip van niet-juridische mechanismen van de staat zoals de NCP-procedure, teneinde de kwesties die door de getroffen belanghebbenden en rechthebbenden aan de orde zijn gesteld, aan te pakken en op te lossen;
- zij hun belastingbeleid en daarmee samenhangend gedrag waar nodig aanpassen overeenkomstig de laatste ontwikkelingen en de toenemende wereldwijde consensus over verantwoord belastinggedrag;
- zij het beste praktijkvoorbeeld van andere multinationale ondernemingen volgen door bijvoorbeeld een verslaglegging per land (country-by-country report) van hun belastingbetalingen te publiceren.

Rekening houdend met de talrijke beleidsontwikkelingen op nationaal en internationaal niveau met betrekking tot de in dit specifieke geval aan de orde gestelde kwesties (zie de bevindingen op algemeen niveau in punt 6), acht het NCP het voorts wenselijk dat de OESO nadere richtsnoeren verstrekt over de betekenis en de toepassing van de hoofdstukken Informatieverstrekking en Belastingen, zodat een en ander beter kan worden geïnterpreteerd en uitgevoerd. De ontwikkeling van een (OESO) Tax Governance Code, waarin de ethiek van verantwoord fiscaal gedrag van ondernemingen aan de orde komt, wordt eveneens nuttig geacht.

Met de publicatie van de Eindverklaring op 24 maart 2022 is de NCP-procedure afgesloten. Het NCP zal een follow-up geven aan dit specifieke geval door een evaluatie uit te voeren van de uitvoering van de aanbevelingen een jaar na de publicatie van de Eindverklaring.

2. Kernpunten van de melding en reactie van de onderneming

Op 8 oktober 2018 ontving het Nederlands NCP een melding van FNV, ITF, PSI, IndustriALL Global Union, ondersteund door Milieudefensie, inzake vermeende schendingen van de OESO-richtlijnen door Chevron et al.

De melding betreft een vermeend gebrek aan verstrekking van verwachte bedrijfsinformatie (hoofdstuk III, paragrafen 1, 2 en 3) en het niet-naleven van de geest van de Nederlandse belastingwetgeving (hoofdstuk XI, paragrafen 1 en 2) door 14 in Nederland gevestigde entiteiten van Chevron Corporation, die haar hoofdkantoor in de Verenigde Staten heeft. Volgens de melders heeft Chevron ten minste 34 dochterondernemingen in Nederland, waarvan er 14 worden aangesproken in de betreffende klacht. Deze 14 dochterondernemingen zijn doorgaans financierings- of holdingmaatschappijen zonder werknemers en fysieke aanwezigheid, die niets anders zouden doen dan transacties met verbonden partijen verrichten. De melders beweren dat de meeste van deze 14 dochters verbonden zijn aan een in Nederland gevestigde trustmaatschappij. Naar verluidt overleggen enkele van deze entiteiten überhaupt geen jaarverslagen noch verifieerbare en publiekelijk beschikbare informatie wat betreft hun taken, operaties, eigendom of belasting situatie. De melders concluderen dat Chevron et al. brievenbusmaatschappijen zijn die zijn opgezet om belastingen in andere rechtsgebieden te ontwijken. De melders stellen derhalve dat deze entiteiten niet handelen in de geest van de Nederlandse belastingwetgeving, aangezien de wet is bedoeld om ondernemingen met economische activiteiten in Nederland te ondersteunen.

De melders vragen van Chevron et al. het volgende:

- Openbaarmaking door elke dochteronderneming van haar doelstelling en taak binnen de ondernemingshiërarchie van Chevron;
- Blijvende schriftelijke commitment ter waarborging van regelmatige, tijdige en volledige informatieverstrekking;
- Meer transparantie wat betreft financiële transacties die Chevron et al. aangaan, met name intra-groep transacties (transacties tussen twee dochterondernemingen van Chevron) alsmede verheldering omtrent het economische doel van deze transacties en de specifieke contractuele voorwaarden die op de relaties binnen de groep van toepassing zijn;
- Beëindigen door Chevron et al. van praktijken die hoofdzakelijk bedoeld zijn voor het vergemakkelijken van belastingontwijking door Chevron;
- Invoering door de genoemde Nederlandse dochterondernemingen van systemen en beleid op het gebied van informatieverstrekking, belastingheffing en fiscaal risicobeheer die prioriteit geven aan de eerlijke betaling van belastingen in de landen waar de winsten gemaakt worden en die meer transparantie in hun operaties, inclusief financiële operaties, mogelijk maken.

De reactie van de onderneming op de kwesties in de melding luidt als volgt:

"Chevron levert een bijdrage aan de overheidsfinanciën van de landen waarin de onderneming actief is door dat wat we verschuldigd zijn te betalen, volledig en op tijd. We beamen dat het belangrijk is dat ondernemingen bijdragen aan de overheidsfinanciën van de gastlanden door tijdig aan hun belastingverplichtingen te voldoen. Chevron spant zich in om aan alle belastingwetten te voldoen in de rechtsgebieden waar zij werkt.

We zijn van mening dat alle ondernemingen moeten voldoen aan de belastingwetten en -voorschriften in alle landen waar zij werkzaam zijn. Dit houdt ook in dat de betreffende autoriteiten de informatie krijgen die nodig is voor het op de juiste wijze vaststellen van de belastingen die beoordeeld moeten worden in verband met onze operaties en het voldoen aan de uitgebreide normen van de OESO inzake informatieverschaffing over belastingen, waaronder Country-by-Country reporting (verslaglegging per land), zoals aangenomen door de landen waarin we opereren. Onze benadering van belastingzaken strookt met onze wereldwijde inspanning om onze activiteiten op legale, verantwoorde en integere wijze uit te voeren.”

3. Initiële beoordeling door het NCP

Het NCP concludeerde dat nader onderzoek van deze melding gerechtvaardigd was. De volledige tekst van de Initiële Beoordeling met daarin de redenen waarom het NCP heeft besloten dat nader onderzoek gerechtvaardigd was staat op de website van het NCP.

Het Nederlands NCP bood vervolgens zijn goede diensten aan de partijen aan. Het NCP heeft beide partijen gevraagd of zij bereid zijn deel te nemen aan bemiddeling met als doel overeenstemming te bereiken over de wijze hoe de gemelde kwesties met succes kunnen worden aangepakt. Het NCP was van mening dat beide partijen waardevolle perspectieven in de dialoog hadden kunnen inbrengen die hadden kunnen bijdragen tot de doelstellingen en de doeltreffendheid van de Richtlijnen, en dat beide partijen baat hadden kunnen hebben bij een dergelijke dialoog.

4. De procedure van het NCP

Na ontvangst van de melding heeft het NCP, overeenkomstig zijn procedure, afzonderlijke bijeenkomsten gehouden met de betrokken partijen. Om goed op de hoogte te zijn van de huidige stand van zaken met betrekking tot de aan de orde gestelde kwesties heeft het verschillende partijen geraadpleegd over belastingontwijking en informatieverschaffing over belastingen. Aangezien de melding betrekking heeft op gevolgen in Argentinië, Nigeria en Venezuela, werd het NCP van Argentinië verzocht als ondersteunend NCP op te treden, waarmee het instemde. (Er is in Nigeria noch in Venezuela een NCP). Omdat de moederonderneming van Chevron et al. in de Verenigde Staten gevestigd is, is het Amerikaanse NCP gevraagd om een ondersteunende rol op zich te nemen, waarmee het instemde.

Het NCP heeft de Initiële Beoordeling opgesteld waarin het tot de conclusie kwam dat in deze zaak nader onderzoek gerechtvaardigd is, en aanvaardde daarbij de melding en bood het zijn goede diensten aan. Overeenkomstig de NCP-procedure zijn beide partijen in de gelegenheid gesteld te reageren op het concept van de Initiële Beoordeling. In deze fase van de procedure beweerde Chevron et al. dat het NCP de geheimhoudingsverplichting had geschonden en dat sommige NCP-leden een belangenconflict hadden. NCP heeft op deze bezorgdheid gereageerd en een uitnodiging voor verdere besprekingen verstrekt. De onderneming heeft de uitnodiging afgewezen en verdere deelname aan de procedure geweigerd, en daarmee ook het aanbod van goede diensten. (Zie punt 5 voor nadere informatie.) De melders hebben de goede diensten aanvaard.

Aangezien de goede diensten niet werden aanvaard en er bijgevolg geen dialoog zou plaatsvinden, begon het NCP met het onderzoek van de gemelde kwesties met het oog op het opstellen van de eindverklaring. In deze fase weigerde Chevron et al. ook te antwoorden op vragen die het NCP had gesteld. Het doel van deze vragen was de onderneming de gelegenheid te geven aan te tonen hoe zij de richtlijnen naleeft, bijvoorbeeld waar de informatie kan worden gevonden die op grond van het hoofdstuk Informatieverstrekking wordt verwacht, en hoe zij de naleving waarborgt van zowel de letter als de geest van de belastingwetgeving in de landen waar zij actief is.

Het ontwerp van de eindverklaring werd voor opmerkingen en feitelijke correcties aan de melders toegezonden. Aangezien de onderneming had geweigerd de vragen van het NCP te beantwoorden, werd de onderneming alleen in de gelegenheid gesteld feitelijke correcties aan te brengen. Met de publicatie van de eindverklaring is de procedure voor meldingen van specifieke gevallen afgesloten.

Hieronder volgt een chronologisch overzicht van wat het NCP heeft gedaan sinds het de melding heeft ontvangen.

Datum	Actie die heeft plaatsgevonden
	Initiële Beoordeling
8 oktober 2018	Ontvangst van het specifieke geval
16 oktober 2018	Bevestiging van ontvangst verzonden aan melders
16 oktober 2018	Bericht over de indiening van de melding met inbegrip van de melding zelf verstuurd aan de onderneming
5 december 2018	Informatieve bijeenkomst van het NCP en belastingdeskundigen van de OESO
28 januari 2019	Bijeenkomst van NCP en melders
26 maart 2019	NCP overlegt met belastingdeskundige van Ministerie van Buitenlandse Zaken
3 april 2019	Bijeenkomst van NCP en onderneming
17-30 april 2020	Coördinatie met NCP van Argentinië
1-6 mei 2020	Coördinatie met NCP van de VS
14 mei 2019	Ontvangst van schriftelijke reactie van de onderneming door NCP
3 juni 2019	Bijeenkomst van NCP en Ministerie van Financiën (Nederland) over beleidsontwikkelingen inzake belastingontwijking
13 februari 2020	NCP overlegt met OESO MVO-secretariaat voor recente update over ontwikkelingen inzake belastingontwijking op OESO-niveau
25 maart 2020	Bijeenkomst van NCP en Ministerie van Financiën (Nederland) over recentste beleidsontwikkelingen inzake belastingontwijking

12 mei 2020	Concept van initiële beoordeling gedeeld met partijen voor opmerkingen en aanbieden van goede diensten
22 mei 2020	Melders reageren op concept van initiële beoordeling en aanvaarden het aanbod van goede diensten
8 juni 2020	Onderneming reageert met opmerkingen en vragen, waaronder vermeende schendingen van geheimhouding en belangenconflicten bij het NCP
23 september 2020	NCP overlegt met onafhankelijke belastingdeskundige over internationale belastingontwikkelingen
30 november 2020	NCP reageert op opmerkingen en vragen van de onderneming en stelt een videovergadering voor om resterende kwesties verder te bespreken
5 februari 2021	NCP ontvangt een brief van de melder over vertraging in de procedure
15 februari 2021	NCP spreekt met melder FNV over de vertraging in de procedure
22 februari 2021	Onderneming antwoordt dat het NCP de kwesties niet heeft verholpen en deelt mede zich terug te trekken uit verdere samenwerking in de procedure
26 maart 2021	NCP stuurt tweede ontwerp van de initiële beoordeling naar partijen voor feitelijke correcties
8 april 2021	De melders reageren zonder correcties aan te brengen
16 april 2021	De onderneming reageert met feitelijke correcties
22 juni 2021	Het NCP publiceert de Initiële Beoordeling op de website.
	Fase van nader onderzoek
26 juli 2021	NCP vraagt onderneming om te reageren op vragen
13 augustus 2021	Onderneming ziet af van de mogelijkheid om te reageren
September 2021	NCP doet feitenonderzoek
23 december 2021	Concept van eindverklaring wordt voor opmerkingen gedeeld met melder en met onderneming voor feitelijke correcties
7 februari 2022	NCP ontvangt reacties van beide partijen
1 maart 2022	Tweede ontwerp van eindverklaring wordt gedeeld met melder voor feitelijke correcties
10 maart 2022	NCP ontvangt reactie van melder
18 maart 2022	NCP stuurt eindverklaring naar NCP's van VS en Argentinië
24 maart 2022	Publicatie van eindverklaring en afsluiting van procedure specifieke gevallen

Het NCP betreurt dat het de indicatieve tijdschema's niet heeft kunnen naleven, onder meer als gevolg van een combinatie van werklastkwesties, de complexiteit van de zaak en onvoorziene uitdagingen in verband met de personeelsbezetting van het NCP.

5. Reacties van Partijen op het aanbod van goede diensten

De melders hebben het aanbod van de goede diensten van het NCP aanvaard, de onderneming niet.

Tijdens de procedure van de initiële beoordeling heeft de onderneming schriftelijk de volgende bezorgdheid geuit.

Ten eerste heeft Chevron et al. haar bezorgdheid geuit over het feit dat het NCP, door zijn definitieve initiële beoordeling op de website te publiceren, de "geheimhoudingsverplichtingen van de partijen alsmede van het Nederlandse NCP" onder druk zet. Het NCP heeft de onderneming uitgelegd dat het NCP in beginsel inderdaad zijn definitieve initiële beoordeling op zijn website plaatst, iets wat veel NCP's doen. Met betrekking tot dit geval wijst het NCP erop dat het geen toegang heeft tot vertrouwelijke belastinginformatie over Chevron et al. of enige andere multinationale onderneming in Nederland die in de te publiceren tekst terecht zou (kunnen) komen.

De tekst in de initiële beoordeling waarnaar wordt gerefereerd is een tekst van de melder en is, bij weten van het NCP, gebaseerd op openbare bronnen. Het NCP is derhalve van mening dat door het publiceren van de initiële beoordeling geen geheimhoudingsverplichtingen worden geschonden.

Ten tweede hebben Chevron et al. hun bezorgdheid uitgesproken over de betrokkenheid van het NCP bij deze zaak en wees het op vermeende (mogelijke) belangenconflicten tussen sommige vertegenwoordigers van het NCP die bij deze zaak betrokken zijn. Het NCP heeft de onderneming erop gewezen dat de onafhankelijke leden van het Nederlands NCP worden benoemd door de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. In het Instellingsbesluit NCP van 1 juli 2014, artikel 3.4, staat het volgende vermeld: *"De leden worden, na overleg met de mede betrokken bewindspersonen en met vertegenwoordigers van bedrijven en maatschappelijke organisaties, benoemd op grond van deskundigheid op het gebied van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, bemiddelingsbekwaamheid en maatschappelijke kennis en ervaring."* In artikel 3.5 staat voorts vermeld: *"De leden brengen op persoonlijke titel hun kennis en ervaring in en treden niet op als vertegenwoordiger van een specifieke belangengroep."*

Vanwege hun diverse achtergrond zorgen de leden tezamen voor de nodige balans in de besluitvorming. Bovendien is de besluitvorming door het NCP gebaseerd op consensus tussen alle leden.

Voorts vestigt het NCP de aandacht op de vaste procedure van de interne werkmethode, die inhoudt dat het NCP, op het moment van indiening van een melding, twee NCP-leden aanwijst die de melding zullen behandelen en voorbereiden op besluitvorming door het voltallige NCP. De mogelijkheid van een *schijn* van belangenconflict is één van de factoren waarmee rekening moet worden gehouden bij de beslissing welke NCP-leden de melding zullen behandelen. Indien er *daadwerkelijk* sprake is van een belangenconflict, zal het betrokken NCP-lid zich zowel van de behandeling van de melding als van de besluitvorming terugtrekken.

In dit specifieke geval was er geen daadwerkelijk belangenconflict van een van de NCP-leden met betrekking tot de zaak en/of de betrokken partijen. Om echter een mogelijke *schijn* van een belangenconflict te voorkomen, heeft het NCP aan het begin van de procedure besloten dat een van zijn leden niet zou deelnemen aan de behandeling van de melding en de voorbereiding daarvan voor de besluitvorming door het voltallige NCP.

Volgens het NCP zitten zijn mandaat, samenstelling en werkwijze zo in elkaar dat er in deze zaak geen risico bestond op een reëel of potentieel belangenconflict waarop het NCP verdere actie had moeten ondernemen.

Het NCP sloot zijn reactie op de geuite bezorgdheid af met een uitnodiging voor een videovergadering. Helaas gingen Chevron et al. niet op deze uitnodiging in en volhardden zij in plaats daarvan in hun beweringen en weigerden zij verder aan de procedure deel te nemen. (Zoals reeds vermeld in het vorige punt, weigerde de onderneming ook vragen te beantwoorden in de onderzoeksfase).

Aangezien de goede diensten van het NCP alleen door de melders werden aanvaard, begon het NCP, overeenkomstig zijn procedure, met het onderzoek van de aan de orde gestelde kwesties ter voorbereiding van een eindverklaring.

6. Relevante bepalingen

Bepalingen van de Richtlijnen waarnaar de melders in het specifieke geval verwijzen en die naar verluidt niet zijn nageleefd door Chevron et al.:

Hoofdstuk III. Informatieverstrekking, paragrafen 1, 2 en 3

1. *Ondernemingen behoren te waarborgen dat tijdige en accurate informatie over alle relevante aspecten van hun activiteiten, structuur, financiële situatie, resultaten, eigendom en toezicht openbaar wordt gemaakt. Deze informatie behoort voor de onderneming in zijn geheel te worden verstrekt alsmede, indien van toepassing, uitgesplitst naar activiteitensector en geografisch gebied. Het informatiebeleid van de onderneming moet zijn afgestemd op de aard, omvang en vestigingsplaats van de onderneming, waarbij rekening wordt gehouden met kosten, vertrouwelijkheid van bedrijfsgegevens en andere overwegingen betreffende de concurrentiepositie.*
2. *De informatieverstrekking door bedrijven dient zich uit te strekken, maar hoeft niet beperkt te blijven tot relevante informatie over:*
 - a) *de financiële resultaten en de bedrijfsresultaten van de onderneming;*
 - b) *de ondernemingsdoelstellingen;*
 - c) *de belangrijkste aandeelhouders en de verdeling van het stemrecht, inclusief de structuur van een ondernemingsgroep en interne groepsrelaties, evenals toezicht bevorderende mechanismen;*
 - d) *het bezoldigingsbeleid voor de leden van de raad van bestuur en de voornaamste bestuurders en informatie over deze leden, waaronder kwalificaties, selectieproces, andere bestuursfuncties in het bedrijfsleven en of elk lid door de raad als onafhankelijk wordt beschouwd;*
 - e) *transacties met derden;*
 - f) *belangrijke, voorzienbare risicofactoren;*
 - g) *kwesties die de werknemers of andere belanghebbenden betreffen;*
 - h) *bestuursstructuur en –beleid van de onderneming, en in het bijzonder, de inhoud van een corporate governance code of beleid dienaangaande en het implementatieproces daarvan.*

3. *Ondernemingen worden aangemoedigd aanvullende informatie te verstrekken die zou kunnen bestaan uit:*
 - a) *Openbare verklaringen omtrent hun waarden of gedragscodes die voor publieke openbaarmaking bedoeld zijn waaronder, afhankelijk van hun relevantie voor de activiteiten van ondernemingen, informatie over het beleid van de onderneming met betrekking tot zaken die aan de orde komen in de Richtlijnen;*
 - b) *Beleid en andere gedragscodes die de onderneming onderschrijft, de datum van onderschrijving en de landen en onderdelen waar zulke verklaring op van toepassing zijn;*
 - c) *De resultaten in relatie tot deze verklaringen en codes;*
 - d) *Informatie over interne audits, risicobeheer en systemen voor naleving van juridische bepalingen;*
 - e) *Informatie over de relatie met werknemers en andere belanghebbenden.*

Hoofdstuk XI. Belastingen, paragrafen 1 en 2

1. *Het is belangrijk dat ondernemingen bijdragen aan de overheidsfinanciën van het gastland door het tijdig betalen van de door hen verschuldigde belastingen. In het bijzonder dienen zij de belastingwetten en –regelgeving in alle landen waarin zij actief zijn naar de letter en de geest na te leven. Naleving naar de letter en de geest houdt in dat men de intentie van de wetgeving onderkent en volgt. Het betekent niet dat een onderneming meer dient te betalen dan wettelijk verplicht is op basis van die intentie. Naleving van belastingwetgeving behelst maatregelen om de bevoegde autoriteiten tijdig informatie verschaffen die nodig of juridisch vereist is om de te heffen belasting in verband met hun activiteiten juist vast te stellen en dat zij hun praktijken ter zake van verrekenprijzen aanpassen aan het “arm’s length”-principe”.*
2. *Ondernemingen behoren toezicht op en naleving van belastingwetgeving als belangrijke elementen van hun controle- en bredere risicobeheerssystemen te behandelen. In het bijzonder dienen bestuursraden beheersstrategieën voor risico’s op het gebied van belastingwetgeving aan te wenden opdat financiële risico’s en risico’s op het gebied van regelgeving en de goede naam die geassocieerd zijn met belasting volledig worden geïdentificeerd en geëvalueerd*

7. Onderzoeken en conclusies

Met het oog op het onderzoek heeft het NCP de door de partijen verstrekte informatie bestudeerd en aanvullende informatie verzameld op twee niveaus: 1) op algemeen niveau, om inzicht te krijgen in de huidige ontwikkelingen op het gebied van informatieverstrekking over belastingen en het tegengaan van belastingontwijking, en 2) op het niveau van het specifieke geval, d.w.z. met betrekking tot de kwesties die aan de orde zijn gesteld in verband met Chevron et al.

Bevindingen op algemeen niveau

Het NCP heeft belastingdeskundigen geraadpleegd binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken, het Ministerie van Financiën, de afdeling Belastingen van de OESO en een hoogleraar internationaal belastingrecht aan de Universiteit van Amsterdam. Door dit overleg en het volgen van relevante ontwikkelingen heeft het NCP kennis genomen van tal van ontwikkelingen op (inter)nationaal en (niet-)gouvernementeel niveau, met betrekking tot het tegengaan van belastingontwijking en publieke transparantie over belastinggedrag.

Wat de ontwikkelingen op dit gebied betreft, merkt het NCP op dat er bij regeringen wereldwijd een toenemende consensus bestaat over de noodzaak om belastingontwijking tegen te gaan en de transparantie van het belastingbeleid en de -betalingen te bevorderen. Zo hebben de OESO, de EU, de VN en de G20 belastingregelgeving ontwikkeld of zijn ze deze aan het ontwikkelen om belastingontwijking tegen te gaan. De Nederlandse regering heeft niet alleen haar beleid afgestemd op de nieuwe normen van de bovengenoemde organisaties, maar heeft ook regelgeving vastgesteld om zogenoemde lege vennootschappen tegen te gaan. Het VK en Australië hebben reeds een begin gemaakt met belastingtransparantie en de VS hebben de "Disclosure of Tax Havens and Offshoring Act" ingevoerd. Op 28 september 2021 heeft de Raad van de EU een standpunt in eerste lezing aangenomen over een richtlijn betreffende de openbare verslaglegging per land, die van toepassing zal zijn op multinationals met een inkomsten van meer dan 750 miljoen. Op 7 oktober 2021 hebben 136 landen ingestemd met de ondertekening van een verdrag voor een wereldwijde minimum-vennootschapsbelasting van 15 procent voor een specifieke groep grote ondernemingen, waardoor bedrijven belasting zouden moeten betalen in de landen waar zij zaken doen. Later die maand heeft de G20 dit goedgekeurd.

Voorts dringen ondernemingen en multistakeholderinitiatieven waaraan ondernemingen deelnemen, steeds meer aan op publieke fiscale transparantie om verantwoord fiscaal gedrag te stimuleren, waarbij de rol van een onderneming bij de totstandbrenging van een rechtvaardige samenleving wordt onderstreept. Een toenemend aantal multinationale ondernemingen neemt het initiatief tot vrijwillige publicatie van verslagen per land over belastingafdracht. Ook heeft het Global Reporting Initiative in 2020 het thema "belastingen" toegevoegd aan zijn reeks verslagleggingsnormen, die op grote schaal en vrijwillig worden gebruikt door een groot aantal ondernemingen wereldwijd. Het B-team, een groep van leiders uit het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld, heeft in 2018 'Responsible Tax Principles' geïntroduceerd. Beleggers eisen in toenemende mate verantwoord fiscaal gedrag; de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) past al ruim 6 jaar de Tax Transparency Benchmark toe. De Nederlandse werkgeversorganisatie VNO-NCW steunt het initiatief van het Ministerie van Financiën om een Tax Governance Code te ontwikkelen om ethisch gedrag te vergroten.

De vele ontwikkelingen in ogenschouw nemend, is het voor het NCP duidelijk dat de thema's fiscaliteit en informatieverstrekking zeer relevant zijn als het gaat om verantwoord ondernemen door multinationale ondernemingen. Het is dan ook jammer dat de partijen er niet in zijn geslaagd om gezamenlijk in een dialoog de verantwoordelijkheden van in Nederland gevestigde multinationale ondernemingen met betrekking tot openbaarmaking en belastingheffing te verkennen.

Bevindingen op het niveau van het specifieke geval

In paragraaf 28 van de toelichting bij het hoofdstuk Informatieverstrekking staat:

“Dit hoofdstuk heeft tot doel een beter inzicht in de activiteiten van multinationale ondernemingen te bevorderen. Duidelijke en volledige informatie over de onderneming is belangrijk voor een groot aantal categorieën gebruikers, van aandeelhouders en de financiële wereld tot en met andere groepen zoals werknemers, plaatselijke gemeenschappen, speciale belangengroepen, de overheid en de samenleving als geheel. Om het algemene inzicht in ondernemingen en hun interactie met samenleving en milieu te vergroten, moeten ondernemingen openheid betrachten in hun bedrijfsvoering en tegemoet komen aan de steeds verdergaande vraag om informatie vanuit de samenleving.”

Dit commentaar geeft aan dat bedrijfsinformatie toegankelijk moet zijn voor belanghebbenden, d.w.z. gemakkelijk te vinden zonder financiële drempels of beschikbaar op verzoek. Het NCP stelde de onderneming vragen in verband met de in de melding aan de orde gestelde kwesties. De onderneming herhaalde haar eerdere verklaring dat zij verdere medewerking aan de NCP-procedure afwijst; zij weigerde een reactie te geven en verstreekte geen relevante documentatie, anders dan een link naar een document over haar belastingbeleid. Vervolgens heeft het NCP besloten zelf feitenonderzoek te doen door de beschikbare bedrijfsinformatie uit openbare bronnen, te weten het internet en openbaar beschikbare jaarverslagen van de jaren 2017-2020, te onderzoeken. Gelet op het doel van het hoofdstuk Informatieverstrekking, zoals toegelicht in de toelichting, heeft het NCP zich beperkt tot documentair onderzoek van openbaar beschikbare informatie en heeft het NCP geen toegang gezocht tot openbare bronnen die tegen betaling bedrijfsinformatie verstrekken.

Bevindingen over de kwesties die te maken hebben met Informatieverstrekking:

Geen van de 14 door het NCP onderzochte entiteiten heeft een eigen website of publiceert een gratis en publiekelijk beschikbaar jaarverslag. Chevron Corporation verschaft informatie via haar website chevron.com en het jaarverslag van het concern. Van deze 14 entiteiten worden de volgende drie entiteiten vermeld op de website van Chevron Corporation:

- De aard van de activiteiten in Nederland van Chevron Netherlands B.V. wordt beschreven en het adres wordt vermeld.
- Het adres van Chevron B.V. wordt vermeld. Dit is hetzelfde als het adres van Chevron Netherlands B.V..
- Chevron Netherlands Finance B.V. wordt genoemd in het jaarverslag 2020 van een andere dochteronderneming,. Het gaat daarbij om een lening die de ene dochteronderneming heeft verstrekt aan de andere.

Geen van de 14 entiteiten wordt vermeld in de jaarverslagen van het concern over de jaren 2017-2020. Er worden geen activiteiten in Nederland gemeld. De onderneming rapporteert alleen financieel op het niveau van werelddelen, niet van landen. Activiteiten in de andere in de melding genoemde landen (Argentinië, Venezuela, Nigeria) worden wel beschreven.

Chevron et al. stellen de jaarverslagen van de 14 entiteiten niet vrij en publiek beschikbaar. De jaarverslagen van de dochterondernemingen zijn toegankelijk via andere commerciële kanalen die bedrijfsinformatie verkopen. Websites die bedrijfsinformatie verzamelen, vermelden dat alle 14 entiteiten financiële holdings zijn. Chevron Netherlands B.V. heeft naar verluidt meer dan 20 werknemers.

Gezien het ontbreken van informatie waarvan op basis van het hoofdstuk Informatieverstrekking mag worden verwacht dat deze vrij en publiekelijk beschikbaar is, is het de evaluatie van het NCP dat geen van de 14 entiteiten van Chevron et al. zich lijkt te houden aan de paragrafen 1-3 van het hoofdstuk Informatieverstrekking.

Bevindingen over de kwesties die te maken hebben met Belastingen:

In het jaarverslag 2020 van de ondernemingsgroep worden belastingafdrachten (inkomstenbelasting en andere belastingen) alleen op regionaal niveau per werelddeel openbaar gemaakt.

De enige informatie die de onderneming verstrekt over belastingplanning/-strategie/-beleid is via het document 'Chevron's approach to tax' dat door Chevron et al. aan het NCP is verstrekt en dat ook publiekelijk toegankelijk is op chevron.com. In dit document van 25 juni 2021 wordt gesteld dat de onderneming belasting betaalt daar waar de activiteiten worden uitgevoerd en inkomsten worden gegenereerd, dat zij zich houdt aan de lokale wetgeving en dat er een risicobeheersysteem is.

Noch op de website chevron.com, noch in het jaarverslag wordt een beschrijving gegeven van de activiteiten in Nederland in een bepaald jaar en de daarmee samenhangende belastingafdrachten.

Het NCP concludeert dat niet duidelijk is of de 14 entiteiten in de jaren 2017-2020 economische activiteiten in Nederland hebben gehad en of en hoeveel belasting aan de Nederlandse fiscus is betaald. Onder verwijzing naar paragraaf 3a van het hoofdstuk Informatieverstrekking (zie hierboven) hebben de ondernemingen geen informatieverklaringen verstrekt met betrekking tot zaken die onder het hoofdstuk Belastingen vallen.

Gezien (het ontbreken van) de beschikbare informatie kan het NCP niet bevestigen dat Chevron et al. enige economische activiteiten in Nederland hebben. In plaats daarvan gaat het NCP ervan uit dat deze 14 entiteiten louter door trustmaatschappijen worden beheerd en dat hun enige functie derhalve is om als brievenbusmaatschappijen te fungeren met het oog op belastingplanning. Het NCP is van oordeel dat Chevron et al. er niet in zijn geslaagd om aan de hand van vrij en publiekelijke beschikbare informatie of door het geven van antwoorden op vragen van het NCP aan te tonen dat de 14 entiteiten in kwestie voldoen aan de geest van de wet (Hoofdstuk XI, paragraaf 1). Het NCP merkt op dat het niet de bevoegdheid noch de capaciteit heeft om toegang te krijgen tot gedetailleerde informatie over de belastingafdrachten van vennootschappen in Nederland of elders en deze te interpreteren.

In het document "Chevron's approach to tax" wordt uitgelegd hoe de risicobeheersystemen worden toegepast: *"Chevron heeft sterke interne controles in overeenstemming met de relevante boekhoud- en verslaggevingsnormen. In overeenstemming met het beleid en de praktijk van Chevron op het gebied van risicobeheer, zorgen wij voor governance en toezicht op belastingzaken door middel van interne beoordelings- en goedkeuringsprocedures door de juiste leden van het fiscale managementteam van Chevron, onder leiding van de Vice President en Chief Tax Counsel, met toezicht door de interne auditfunctie van Chevron, en uiteindelijk toezicht door het Audit Committee van onze Raad van Bestuur."* Er wordt niet expliciet uitgelegd of dit beleid voor alle dochterondernemingen geldt en, zo ja, hoe het op het niveau van de dochterondernemingen wordt geïmplementeerd. Het NCP wil ook opmerken dat dit beleidsdocument is gepubliceerd in juni 2021 en, voor zover het NCP heeft kunnen onderzoeken, er geen reden is om aan te nemen dat het een voorganger had. Als gevolg van het gebrek aan informatie en medewerking van Chevron et al., kan het NCP niet vaststellen of Chevron et al. voldoen aan Hoofdstuk XI, paragraaf 2.

Medewerking in de NCP-procedure

Helaas hebben Chevron et al., na in de beginfase van de procedure te hebben meegewerkt, het aanbod van de goede diensten van het NCP geweigerd om een dialoog te faciliteren die de partijen zou helpen de kwesties op te lossen door middel van niet-contentieuze middelen zoals verzoening of bemiddeling. Bovendien hebben Chevron et al., helaas, ook geweigerd het NCP in de onderzoeksfase inhoudelijke antwoorden te geven om aan te tonen dat zij de Richtlijnen naleven.

Het NCP vraagt aandacht voor de op identificatie van risico's gebaseerde gepaste zorgvuldigheid die ondernemingen overeenkomstig hoofdstuk II Algemene beginselen voor bedrijfsbeleid, paragraaf A.10, behoren uit te voeren: *"Ondernemingen behoren op identificatie van risico's gebaseerde gepaste zorgvuldigheid uit te voeren, bijvoorbeeld door dit in hun managementsystemen voor bedrijfsrisico's op te nemen, om daadwerkelijke en potentiële ongunstige effecten zoals beschreven in paragraaf 11 en 12 te identificeren, te voorkomen en te verminderen, en rekenschap te geven over hoe zij deze effecten aanpakken. De aard en reikwijdte van gepaste zorgvuldigheid hangen af van de omstandigheden van een specifieke situatie."*

Als onderdeel van die gepaste zorgvuldigheid wordt van ondernemingen verwacht dat zij meewerken aan legitieme klachtenmechanismen zoals het NCP. In de OESO Due Diligence Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt uitgelegd dat gepaste zorgvuldigheid zes stappen bevat: Stap zes luidt als volgt *“Zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee wanneer dit van toepassing is”* In punt 6.2 wordt dit verder uitgewerkt: *“Zorg voor legitieme herstelmechanismen of werk hieraan mee wanneer dit van toepassing is, zodat getroffen stakeholders en rechthebbenden deze kunnen inschakelen om klachten in te dienen en voor te leggen aan de onderneming. Dit kan vooral nuttig zijn in situaties waarin partijen het niet eens zijn over de vraag of de onderneming de negatieve gevolgen heeft veroorzaakt of eraan heeft bijgedragen of het niet eens zijn over de aard en reikwijdte van de remedie.”* Dit punt wordt gevolgd door een nadrukkelijke verwijzing naar medewerking met het NCP: *“Werk welwillend mee aan gerechtelijke en buitengerechtelijke mechanismen. Verleen bijv. medewerking als een specifiek geval wordt voorgelegd aan een NCP of werk mee aan initiatieven die andere vormen van geschillenbeslechting bieden voor de gedragingen van de onderneming.”* Daarnaast is het NCP, na de terugtrekking van de onderneming uit de procedure, van oordeel dat Chevron et al. met betrekking tot de kwesties die onder het hoofdstuk Informatieverstrekking aan de orde zijn gesteld, niet heeft gehandeld zoals van hen verwacht had mogen worden onder stap zes van het gepaste zorgvuldigheid proces, zoals uitgewerkt in de OESO Due Diligence Handreiking, te weten: *“Zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee wanneer dit van toepassing is”*, gebaseerd op Hoofdstuk II Algemene beginselen, paragraaf A.10, van de Richtlijnen.

Voorts hangt, zoals in punt 21 van de toelichting op de Procedurele aanwijzingen voor de NCP's wordt uiteengezet, de doelmatigheid van de procedure voor specifieke gevallen af van de goeder trouw van alle partijen die betrokken zijn in de procedure. Gedrag te goeder trouw betekent hier dat men tijdig reageert en oprecht deelneemt aan de procedures met het oog op het vinden van een oplossing voor de gemelde problemen in overeenstemming met de Richtlijnen. Het gebrek aan reactievermogen en medewerking in de NCP-procedures door Chevron et al. betekent derhalve dat zij niet hebben gehandeld zoals van hen kon worden verwacht op grond van punt 21 van de toelichting op de Procedurele aanwijzingen.

Algemeen

Gelet op het ontbreken van informatie van Chevron et al. over hun activiteiten in Nederland en hun afstemming op de Richtlijnen, het gebrek aan medewerking, het onderzoek door het NCP en de door de melder verstrekte informatie, is het oordeel van het NCP dat Chevron et al. niet hebben aangetoond dat zij opereren op een wijze die kan worden geacht in overeenstemming te zijn met de Richtlijnen.

8. Aanbevelingen

Om de naleving van de Richtlijnen in de toekomst te ondersteunen, geeft het NCP de volgende aanbevelingen:

Het NCP beveelt Chevron et al. aan om hun gedrag in overeenstemming te brengen met de Richtlijnen en internationale ontwikkelingen. Meer specifiek, gebaseerd op de OESO-richtlijnen en de wereldwijde beweging met betrekking tot verantwoord fiscaal gedrag en publieke fiscale transparantie, beveelt het NCP aan Chevron et al. aan om:

- hun gedrag in overeenstemming te brengen met de paragrafen 1-3 van het hoofdstuk Informatieverstrekking, d.w.z. dat zij hun transparantie over materiële bedrijfsinformatie en -beleid, met inbegrip van economische activiteiten en daarmee verband houdende belastingafdrachten per entiteit, per land, vergroten.
- samen te werken met alle legitieme herstelmechanismen, met inbegrip van niet-gerechtelijke, door de staat opgezette mechanismen zoals de NCP-procedure, teneinde de kwesties die door de getroffen belanghebbenden en rechthebbenden aan de orde zijn gesteld, aan te pakken en op te lossen.
- hun belastingbeleid en daarmee samenhangend gedrag waar nodig aan te passen overeenkomstig de laatste ontwikkelingen en de toenemende wereldwijde consensus over verantwoord fiscaal gedrag.
- het beste praktijkvoorbeeld van andere multinationale ondernemingen te volgen door bijvoorbeeld een verslaglegging per land (country-by-country report) van hun belastingbetalingen te publiceren.

Rekening houdend met de talrijke beleidsontwikkelingen op nationaal en internationaal niveau met betrekking tot de in dit specifieke geval aan de orde gestelde kwesties (zie de bevindingen op algemeen niveau in punt 6), acht het NCP het voorts wenselijk dat de OESO nadere richtsnoeren verstrekt over de betekenis en de toepassing van de hoofdstukken Informatieverstrekking en Belastingen, zodat een en ander beter kan worden geïnterpreteerd en uitgevoerd. De ontwikkeling van een (OESO) Tax Governance Code, waarin de ethiek van verantwoord fiscaal gedrag van ondernemingen aan de orde komt, wordt eveneens nuttig geacht.

9. Follow-up

Als belangrijk onderdeel van de niet-gerechtelijke rol van het NCP ondersteunt de follow-up van afspraken en aanbevelingen de doeltreffendheid van de procedure voor het specifieke geval. Een follow-up kan met name de doeltreffendheid van de Richtlijnen bevorderen door de partijen aan te moedigen betrokken te blijven bij de kwesties en de ondernemingen aan te moedigen de overeenkomstig de Richtlijnen vastgestelde aanbevelingen en afspraken uit te voeren.

Het NCP zal één jaar na de datum van publicatie van onderhavige eindverklaring een follow-up uitvoeren voor het specifieke geval. Het NCP zal een schriftelijke follow-up met de partijen uitvoeren om de gedane aanbevelingen te evalueren. De resultaten van de follow-up procedure worden op de website van het NCP gepubliceerd.

Met deze Eindverklaring sluit het NCP de procedure voor het specifieke geval af.

De rol van Nationale Contactpunten (NCP's) is het bevorderen van de toepassing van de OESO-richtlijnen. De Nederlandse Regering heeft een onafhankelijk NCP ingesteld dat verantwoordelijk is voor zijn eigen procedures en besluiten in overeenstemming met de procedurele aanwijzingen in de Richtlijnen. Het Nederlandse NCP bestaat uit vier onafhankelijke leden, die worden bijgestaan door vier adviserende leden vanuit de meest betrokken ministeries. Het NCP Secretariaat is gehuisvest bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking is politiek verantwoordelijk voor het functioneren van het Nederlandse NCP. Meer informatie over de OESO-richtlijnen en het NCP kunt u vinden op de [NCP-website](#)

Dit is een uitgave van:

Het Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen
voor Multinationale Ondernemingen

© Ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061
2500 EB Den Haag
Nederland
[NCP-website](#)